

Eski Türkçeden Kazakçaya Söz Varlığı: Harezmi Türkçesi Örneği*

Emin OBA**

Özet

Bir dilin söz varlığını oluşturan sözcük hazinesi, o dilin geçmişten getirdiği kültürel birikiminin sonucunda oluşmuştur. Çağdaş Türk lehçelerinden biri olan Kazakça söz varlığı açısından oldukça zengin bir dildir. Söz varlığını geneline Türkçe kökenli sözcükler ve bu sözcüklerin türevleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada Tarihî Türk Lehçelerinden biri olan Harezmi Türkçesinden bu yana görülen sözcükler tespit edilerek, bunların Kazakçanın söz varlığındaki görünüşleri üzerinde durulmuştur. Bu kullanılan sözcükler eklenmiş ve yan anlamlar kazanmış şekilde oldukları için Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesi dönemindeki eserlerde geçmemektedir. Sözcüğün Harezmi Türkçesi eserlerindeki kullanımları ile Kazakçanın söz varlığındaki kullanımları karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte bazı sözcükler üzerinde dil bilimsel açıdan inceleme yapılarak, sözcüğün köken ve diğer Tarihî Türk Lehçeleri ile (Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi) karşılaştırması yapılmıştır. Sözcüklere bu tür incelemeler yapılırken, bazen Çağdaş Türk Lehçelerinden örnekler de sözcüğü desteklemek adına verilmiştir. Son olarak, sadece Harezmi Türkçesi eserlerinde geçtiğini tespit ettiğimiz sözcükler sonuç kısmında liste olarak verilmiştir. Bu listede görüleceği gibi verilen sözcükler, Eski Türkçe kelimelerin türevlerinden ve çeşitli yan anlamlarından oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Harezmi Türkçesi, Kazakça, Söz Varlığı.

Old Turkic to Kazakh Vocabulary: Kharezmi Turkic Example

Abstract

The vocabulary that constitutes the vocabulary of a language has been formed as a result of the cultural accumulation of that language brought from the past. Kazakh, one of the modern Turkic dialects, is a very rich language in terms of vocabulary. The vocabulary is generally composed of Turkish words and derivatives of these words. In this study, the words used since Kharezmi Turkic, which is one of the Historical Turkic Dialects, will be determined and their appearance in Kazakh vocabulary will be emphasized. In other words, because the words used have added and acquired connotations, they are not mentioned in the works of Old Turkic and Karakhanid Turkic period. The usage of the word in the works of Kharezmi Turkic and the uses of the word in Kazakh vocabulary will be compared. In addition, some words will be examined in terms of grammar and the origin of the word and a comparison with other Historical Turkic Dialects (Kipchak Turkic, Chagatay Turkic) will be made. While such examinations are made on words, they are sometimes given in order to support the word in examples from Contemporary Turkic Dialects. Finally, the words that we determined to occur only in the works of Harezmi Turkic are given as a list in the conclusion part. As can be seen in this list, the words given are made up of derivatives and various connotations of Old Turkic words.

Key words: Old Turkic, Kharezmi Turkic, Kazakh, Vocabulary.

* Bu çalışma, 2-5 Haziran 2021 tarihinde Niğde’de düzenlenen VIII. Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumunda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş, yeni eklemeler yapılmış şeklidir.

** Dr., Al-Farabi Kazakh National University, Almatı-Kazakistan, E-posta: eminoba@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-5299-8023.

Giriş

Türk lehçeleri arasında Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu içerisinde yer alan Kazakça, konuşulduğu coğrafyanın büyüklüğü, söz varlığı, anlatım imkânları ve tarihî serüveni ile araştırmacılar için ilgi odağı olmuştur. Kazakçanın bugünkü söz varlığını oluşturan sözcük kadrosu esas olarak Türkçe kökenli sözcüklerden ve bu sözcüklerin türevlerinden oluşmaktadır. Kazakçanın söz varlığını oluşturan bu sözcükler Tarihî Türk lehçelerinde de görülmektedir. Bu çalışmada Kazakça, Tarihî Türk lehçelerinden biri olan Harezmi Türkçesiyle söz varlığı açısından karşılaştırılacaktır. Bu çalışmada, sadece Harezmi Türkçesinde görülen sözcüklerin Kazakçadaki yansımaları üzerine durulacaktır. Harezmi Türkçesinde görülen sözcükler Eski Türkçe dönemindeki sözcüklerden farklı değildir. Harezmi Türkçesinde, Eski Türkçeden farklı olarak sözcük yeni ek ve yan anlamlar alarak kendine yeni bir kimlik oluşturmuştur. Bu açıdan sadece Harezmi Türkçesinde ortaya çıkan bu tür sözcükler Kazakçanın söz varlığıyla mukayese edilecektir. Harezmi Türkçesi için *İbn-i Mühennâ Lûgati*, *Husrev ü Şirin*, *Şişaşı'l-Enbiyâ*, *Nehcü'l-Feradis*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'înü'l-Mürîd* gibi eserler kaynak olarak kullanılacaktır. Sadece bu belirtilen eserlerdeki sözcükler üzerinde durulmakla birlikte, ilgili sözcüğü desteklemek adına bazen diğer Çağdaş Türk Lehçelerinden örnekler de verilecektir. Bu sözcüklerin seçilmesindeki amaç, Kazakçanın söz varlığında Harezmi Türkçesinin izlerini göstermektir.

Harezmi Türkçesinden Kazakçaya Söz Varlığı

Burada ilk kez Harezmi Türkçesi döneminden itibaren görülen sözcüklerin Kazakçaya yansımaları üzerinde durulacaktır. Aşağıda Harezmi Türkçesi eserlerinden Kazakçanın söz varlığına geçmiş bazı sözcükler üzerinde inceleme yapılmıştır.

arşınla- “arşınlamak” Muh. 109, (Battal, 1997: 11) → Kzk. *arşında-* “arşınlamak” (Koç, 2003: 51). Farsça bir alıntı olan *arşın* (< Far. *arişn* Steingass, 1892: 35) sözcüğü ilk kez Mühenna Lûgati’nde geçmektedir. Kıpçak dönemi eserlerinde *arşın* isim şekli görülmekle birlikte *arşınla-* fiil şekli yoktur. Çağatay dönemi eserlerinden sadece LÇT’de *arşınla-* “arşınlamak, karışlamak” şekli görülmektedir (Ünlü, 2013: 53). Bu fiil şekli Kazakçanın söz varlığında *arşında-* şeklinde görülmektedir (Koç, 2003: 51).

bar “hep, bütün” HŞ: 4659, (Hacıeminoğlu, 2000, s. 455) → Kzk. *bar* “tüm, bütün” (Koç, 2003: 78).

Sözcük Tarihi lehçelerden Harezmi dönemi eserlerinden Husrev ü Şirin’de görülmektedir. Buradan da Kazakçanın söz varlığına aynı şekilde geçmiş ve bugün aynı anlamda kullanılmaktadır.

biri “herhangi biri (belgisiz zamir)” HŞ: 1287, (Hacıeminoğlu, 2000: 256) → Kzk. *biri* “biri, birisi (belgisiz zamir)” (Iskakov IV, 2011: 181). Sözcük bu şekliyle ilk kez Harezmi Türkçesi döneminde görülmüştür. Bunun dışında Çağatay dönemi eserlerinden LÇT’de *biri* “biri” şeklinde görülmektedir (Ünlü, 2013: 151). Kazakçada da aynı şekilde kullanılmaktadır.

çaynam “lokma, parça” ME: 228/2, (Yüce, 1993: 110) → Kzk. *şaynam* “lokma, çiğnenerek yenilen yemek” (Koç, 2003: 621). Sözcük Harezmi dönemi eserlerinden Mukaddimetü’l-Edeb’te görülmüştür. Köken olarak *çayna-* “çiğnemek, kemirmek” fiilinden gelmektedir (Clouston, 1972: 419). Ancak *çaynam* “lokma, parça” isim şekli Harezmi döneminde görülmüştür (Yüce, 1993: 110). Kıpçak ve Çağatay dönemi eserlerinde sözcüğün sadece fiil (*çayna-*) şekli görülmektedir (Toparlı, 2014: 47; Ünlü, 2013: 233).

çekle- “çizmek, işaretlemek” ME: 144/7, (Yüce, 1993: 110) → Kzk. *şekte-* “sınırlandırmak, sınır koymak” (Koç, 2003: 636). Sözcük *çek* < (Tib.) “sınır, hat” fiilinden gelmektedir (Yüce, 1993: 110). Sözcük tarihi dönemlerden ilk kez Harezmi Türkçesinde görülmüştür. Kazakçada bu sözcük *şekara* “sınır, hudut bölgesi” şeklinde de yaşamaktadır. *Şekte-* şekli *çek* sözcüğünün Harezmi Türkçesi ve Kazakçadaki türemiş şeklidir. Bununla birlikte, Çağdaş Türk lehçelerinden Kırgızcada *çek* “sınır, hudut”, *çek ara* “sınır (iki ülke sınırı)”, *şekte-* “sınır koymak, sınırlamak” gibi benzer şekiller de görülmektedir (Yudahin, 2011: 259).

çırır “bir tür müzik aleti” Muh.: 161, (Battal, 1997: 26; VEWT: 109) → Kzk. *şırır* “Kazaklara özgü bir müzik aleti” (Koç, 2003: 654). *Çırır* sözcüğü müzik aleti olarak Harezmi Türkçesi döneminde görülen sözcüklerden biridir. Sözcük köken olarak DLT *çırır* “çınlama, çan ve leğen gibi şeylerin verdiği ses” sözcüğünden gelmektedir (Atalay, 2013: 149). Mühennâ Lûgati’nde < çır + ır ekleşmiş bir şekilde, bir müzik aleti adı olmuştur. Kazakçada da *çırır* “Kazaklara ait bir müzik aleti” şeklinde geçmesine rağmen DLT’de geçtiği şekilden anlam olarak farklı, biçim olarak aynıdır. Sözcük Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinde görülmemektedir.

enege “üvey anne, anne” KE: 80v/3, (Ata, 1997, s. 190) → Kzk. *eneke* “üvey anne, anne gibi” (Iskakov V, 2011: 293; Li, 1999: 108). *Enege* şekli Harezmi Türkçesi döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Köken olarak ET *ana* “anne, ana” sözcüğünden

gelmektedir (Clauson, 1972: 169). Sözcük ayrıca Çağatay Türkçesi metinlerinde AL *enege*, *eneke* “üvey anne; dadı, sütanne” şeklinde geçmektedir (Ünlü, 2013: 338). Kazakçada ise *ana* “ana, anne” sözcüğü yanında *ene* “kayınvalide, kaynana” sözcüğü de kullanılmaktadır (Koç, 2003: 44). *Eneke* sözcüğü de *ene* sözcüğüne +ke (+ke eki, küçültme ve sevgi ifade eden bir ektir (Koç, 2013: 191).) ekinin eklenmesiyle oluşmuştur.

eşme “kuyu” ME: 51/8, (Yüce, 1993: 121) → Kzk. *espe* “kuyu, derinliği az olan içinde su bulunan kuyu” (Koç, 2003: 145). Sözcük *eşme* şeklinde ilk kez Harezmi Türkçesi döneminde kullanılmıştır. ET *eş-* “eşmek, kazmak” fiilinden gelmektedir. Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde bu sözcük görülmemektedir.

ıñırçak “tahterevan” KE: 180v/20, (Ata, 1997: 256) → Kzk. *ıñırçak* “öküze yük yüklemek için ve binmek için vurulan semer” (Koç, 2003: 665). Sözcük sadece Harezmi Türkçesi metinlerinden *Qısaşü'l-Enbiyâ*'da görülmektedir. KE'da sözcük *ıñırçak* ve *ıñırçak* (Ata, 1997: 256) olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Sözcük bugün Kazakçanın dışında Kırgızcada da *ıñırçak* “yük semeri” şeklinde geçmektedir (Yudahin, 2011: 354).

katı “cimri, hasis” Muh.: 148, 149, 152, (Battal, 1997: 38) → Kzk. *katı* “cimri, pinti” (Koç, 2003: 301). Sözcük ET *katıg*, *katı* “sert, sağlam; acımasız” isminden gelmekle birlikte Harezmi Türkçesinde yeni bir anlam kazanarak bir sıfat görevinde kullanılmıştır. Bu durum Kazakçada da aynıdır. *Katı* sözcüğünün Kazakçada, ilk anlamı “sert, şiddetli” iken ikinci anlamı “cimri, pinti”dir. Sözcük Kıpçak ve Çağatay dönemi eserlerinde geçmemektedir. Kıpçakçada *katı* “katı, sert, sağlam” anlamında kullanılmaktadır (Toparlı, 2014: 132).

kaynar “kaynar su” Muh.: 181, (Battal, 1997: 39) → Kzk. *kaynar* “kaynar su, kaynak, pınar, göz” (Koç, 2003: 274). Sözcük ET *kayna-* “kaynamak” fiilinden gelmektedir. *Kaynar* “kaynar su” şeklindeki kullanımı Harezmi Türkçesi döneminden itibaren görülmektedir. Kazakçada da aynı anlamda ve aynı şekilde kullanılmaktadır.

kıyık “parça, kıyık” ME: 192/3, (Yüce, 1993: 145) → Kzk. *kıyık* “kıyık, kıyım” (Iskakov IX, 2011: 579). Sözcük ET *kıy-* “kıymak, doğramak” fiilinden gelmektedir. *Kıyık* “parça, kıyık” şeklinde kullanımı Harezmi Türkçesi döneminde görülmektedir. Çağatay dönemi eserlerinden LÇT'de *kıyık* “ucu kesilmiş, kırılmış olan” şeklinde geçen bir sözcük vardır (Ünlü, 2013: 629).

kökiş “mavimsi, göğümsü” ME: 164/3, (Yüce, 1993: 148) → Kzk. *kögis* “mavimsi, maviye yakın, maviye çalan” (Iskakov VIII, 2011: 171). Sözcük ET *kök* “gökyüzü rengi, mavi, yeşil” isminden gelmektedir. *Kökiş* şekli Harezmi döneminden itibaren görülmektedir.

Sözcük bugün Kazakçanın dışında Kırgızcada da görülmektedir; *kögüş* “mavimsi, açık maviye çalan” (Yudahin, 2011: 498).

tanağ “burun kemiğinin sert yeri” Muh.: 140, (Battal, 1997: 68) → Kzk. *tanav* “burun, geniz” (Koç, 2003: 518). Sözcük Harezmi dönemi eserlerinden Mühennâ Lûgati’nde sadece görülmektedir. Mühennâ Lûgati’nde *tanağ* sözcüğü iki farklı anlamda kullanılmıştır. İlk anlamı “burun kemiğinin sert yeri”, ikinci anlamı ise “tırnaklı hayvanların dudağı” (Battal, 1997: 68).

tapa “başkasının keder ve musibetine sevinme, başakakma” Muh.: 190, (Battal, 1997: 67) → Kzk. *taba* “bir kimsenin başarısızlığına sevinme” (Koç, 2003: 509). Sözcük sadece Harezmi Türkçesi eserlerinden Mühennâ Lûgati’nde görülmektedir. Köken olarak ET *tap-* “bulmak, yönelmek” fiilinden gelmektedir. Ayrıca Tarihi Lehçelerin birçoğunda *tapa* “...a doğru, ...e doğru” anlamında bir sözcük vardır (Toparlı, 2014: 262). Mühennâ Lûgati’nde kullanılan sözcükle Tarihi Lehçelerdeki *tapa* sözcüğü arasında anlam açısından bir benzerlik vardır. Mühennâ Lûgati’nde kullanılan sözcük buradan gelmiştir ve Tarihi Lehçelerdeki *tapa* sözcüğünün bir yan anlamı olarak değerlendirilebilir.

urğu “vurma, vuruş” Muh.: 76, (Battal, 1997: 80) → Kzk. *urğı* “vurma, dövme; buğdayı dövmeye yarayan büyük tokmağa benzeyen alet” (Koç, 2003: 586). Sözcük ET *ur-* “vurmak, dövmek” fiilinden gelmektedir. Sonrasında *ur-* fiili *-ğu* yapım ekini alarak Harezmi döneminde *urğu* “vurma, vuruş” şeklini almıştır. Sözcük Çağatay dönemi eserlerinden LD’da *urğuçı* “vurucu, kesici, haydut” şeklinde görülmektedir (Ünlü, 2013: 1186).

uyu- “yuğurmak, mayalaşmak” Muh.: 112, (Battal, 1997: 81) → Kzk. *uyı-* “mayalanmak, yoğurt olmak” (Koç, 2003: 583). Sözcük ET *udı-* “uyumak” fiilinden gelmektedir. Yoğurt veya başka bir şey de bekleyerek uyuma işini gerçekleştirmektedir. Mühennâ Lûgati’nde görülen *uyu-* fiilinde de bir bekleyerek uyuma işi vardır (Battal, 1997: 81).

üzüm “parça” KE: 249v/2, (EDPT: 288) → Kzk. *üzim* “parça, lokma, kısım” (Koç, 2003: 594). Sözcük ET *üz-* “koparmak, kesmek, parçalamak” fiilinden gelmektedir. Sözcüğün *üzüm* “parça, lokma” şekli ilk kez Harezmi Türkçesi döneminde görülmüştür. Kıpçak ve Çağatay dönemi eserlerinde *üz-* “kesmek, koparmak” şekli görülmekle birlikte *üzüm* “parça, kısım” şekli görülmemiştir (Toparlı, 2014: 299; Ünlü, 2013: 1200).

yonğuç “rende” Muh.: 160, (Battal, 1997: 92) → Kzk. *jongış* “marangoz rendesi, plânya” (Koç, 2003: 181). Sözcük ET *yon-* “yontmak” fiilinden gelmektedir. *Yonğuç* “rende”

şekli ilk kez Harezmi dönemi eserlerinde geçmektedir. Kıpçak ve Çağatay dönemi eserlerinde ET’de görülen *yon-* “yontmak, şekil vermek” fiili görülmektedir (Toparlı, 2014: 327; Ünlü, 2013: 1259).

Sonuç

Harezmi Türkçesi döneminden Kazakçaya 100’e yakın sözcük geçmiştir. Yukarıda bazı seçme sözcükler üzerinde incelemede bulunulmuştur. Görüldüğü üzere sözcüklerin geneli Türkçe kökenlidir. Ancak bu sözcükler ilk kez Harezmi Türkçesi döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Biz de çalışmamızda Harezmi Türkçesi döneminden itibaren kullanılan sözcükleri vermeye çalıştık. Belirtilen sözcükler yukarıda incelenenlerle sınırlı değildir. Bunların dışında tespit ettiğimiz sözcükler şunlardır; *arşınla-*, *aruqlat-*, *aşuktur-*, *avçılık*, *azuksuz*, *bar*, *barlık*, *bağrul-*, *berklik*, *bıkmınlı*, *bıldurğı*, *bilen-*, *biniş-*, *biri*, *biyiçi*, *bozluğ*, *burnağı*, *burunduklat-*, *burunluğ*, *bükrey-*, *büktür-*, *çağla-*, *çaynam*, *çekle-*, *çıkart-*, *çınır*, *çöker-*, *çürüt-*, *emçilik*, *emgeklilik*, *emlegçi*, *endürül-*, *enege*, *eşsele-*, *erkeklik*, *erklü*, *eskirt-*, *emişçi*, *eşme*, *ıtırçağ*, *ıtır-*, *ırlat-*, *irinlen-*, *irkül-*, *kağğusuzluğ*, *katı*, *kavuş-*, *kaykı*, *kaynar*, *kayrıl-*, *kaytıl-*, *kerik-*, *kıyuk*, *kökiş*, *kundağla-*, *tanağ*, *tapa*, *töllüğ*, *tutaş-*, *urğı*, *uyatsızlık*, *uyu-*, *üzüm*, *yağmursuz*, *yağalık*, *yalğuzlan-*, *yalınla-*, *yana-*, *yanaştır-*, *yağala-*, *yapurgakla-*, *yariş-*, *yaşdaş*, *yazla-*, *yavaşlık*, *yeltür-*, *yenilt-*, *yigrençek*, *yonguç*, *yorı-*, *yortıçı*, *yöne-*, *yörüş* gibi. Görüldüğü üzere sözcükler ET’deki sözcüklerin ek almış veya yan anlamları şeklinde oluşmuştur. Bugün bu sözcükler Kazakçanın söz varlığında kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Ata, Aysu. (1997). *Kıssaşü’l-Enbiyâ II (Dizin)*. Ankara: TDK.
- Ata, Aysu. (1998). *Nehcü’l-Feradis (Dizin)*. Ankara: TDK.
- Atalay, Besim. (1970). *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız.
- Atalay, Besim. (2013). *Divanü Lugat-it Türk Tercümesi*. 6. bs. Ankara: TDK.
- Baskakov, N. (1958). *Karakalpakşa-Ruşşa Sözlük*. Moskva.
- Battal, Aptullah. (1988). *İbni-Mühennâ Lugati*. Ankara: TDK .
- Bayniyazov, A., J. Bayniyazova. (2007). *Türükşe-Kazakşa Sözdik*. Almatı.
- Clauson, Sir Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Dankoff, R., J. Kelly. (1982-1985). *Mağmūd al-Kāşğarî: Compendium of the Turkic Dialects (Dīvān Luğāt at-Türk) I-III*. Cambridge/MA.

- Durgut, Hüseyin. (1995). “Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhâri, Lugat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani (Cild-i Evvel)”. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıeminoğlu, Necmettin.(2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*. Ankara: TDK.
- Iskakov, A. (red.). (1966). *Kazak Tiliniñ Kısaşa Etimologiyalık Sözdigi*. Almatı: Kazak SSR Gılım.
- Iskakov, A.. (1978-1986). *Kazak Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi 10 cilt*. Almatı: Kazak SSR Gılım.
- Iskakov, A.. (2011). *Kazak Ėdebi Tiliniñ Sözdigi 15 cilt*. Almatı.
- Kaliyev, G., O. Hakısbekov, Ş. Sarıbayev, A. Uderbayev (red.). (2005). *Kazak Tiliniñ Aymaktık Sözdigi*. Almatı: Arıs.
- Karaağaç Günay. (1997). *Mevlânâ Lutfî Dîvanı*. Ankara: TDK.
- Koç, Kenan, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Koç, Kenan, Oğuz Doğan. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat.
- Li, Yong-Söng. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. İstanbul: Simurg.
- Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak. (1969). *Drevnetyurskiy slovar'*. Leningrad.
- Oba, Emin. (2014). Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/6 Spring, p. 797-806, Ankara.
- Oba, Emin. (2020). *Kazakçanın Tarihî Türk Lehçelerine Göre Söz Varlığı*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat.
- Öner, Mustafa. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: TDK.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Steingass, Francis Joseph. (1892). *Comprehensive Persian-English Dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. London.
- Sevortyan, Yervand Vladimiroviç. (1974-2003). *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov*. Moskva.
- Toparlı, R. & Argunşah, M. (2014). *İslâm Mu'înü'l-Mürîd*. Ankara: TDK.

Toparlı, Recep, Hanifi Vural, Recep Karaatlı. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim.

Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. çev. Abdullah Taymas. Ankara: TDK.

Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb, Hıvârizm Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüshası (Giriş- Dil Özellikleri- Metin- İndeks)*. Ankara: TDK.

Kısaltmalar

AL: *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü* → Atalay 1970.

DLT: *Divanü Lugat-it Türk Tercümesi* → Atalay 2013.

DTS: *Drevnetyurskiy slovar* → Nadelyayev vd. 1969.

EDPT: *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish* → Clauson 1972.

ESTY: *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov* → Sevortyan 1974-2003.

ET: Eski Türkçe

Far.: Farsça

HŞ: *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri* → Hacıeminoğlu 2000.

KE: *Kışaşü'l-Enbiyâ II (Dizin)* → Ata 1997.

Kzk.: Kazakça

LÇT: *Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhâri, Lugat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani (Cild-i Evvel)* → Durgut 1995.

LD: *Mevlânâ Lutfî Dîvanı* → Karaağaç 1997.

ME: *Mukaddimetü'l-Edeb, Hıvârizm Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüshası* → Yüce 1993.

Muh.: *İbni-Mühennâ Lugati* → Battal 1988.

NF: *Nehcü'l-Feradis (Dizin)* → Ata 1998.

Tib.: Tibetçe

VEWT: *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen* → Räsänen 1969.

Extended Abstract

Among the Turkic dialects, Kazakh, which is in the North-West (Kipchak) group, has been the focus of attention for researchers with its size, vocabulary, expression possibilities and historical adventure. The vocabulary that constitutes the present vocabulary of Kazakh is mainly composed of words of Turkish origin and derivatives of these words. These words, which make up the vocabulary of Kazakh, are also seen in Historical Turkic dialects.

The vocabulary that constitutes the vocabulary of a language has been formed as a result of the cultural accumulation of that language brought from the past. Kazakh, one of the modern Turkic dialects, is a very rich language in terms of vocabulary. The vocabulary is generally composed of Turkish words and derivatives of these words. In this study, the words used since Kharezm Turkic, which is one of the Historical Turkic Dialects, will be determined and their appearance in Kazakh vocabulary will be emphasized. In other words, because the words used have added and acquired connotations, they are not mentioned in the works of Old Turkic and Karakhanid Turkic period. The usage of the word in the works of Kharezm Turkic and the uses of the word in Kazakh vocabulary will be compared. In addition, some words will be examined in terms of grammar and the origin of the word and a comparison with other Historical Turkic Dialects (Kipchak Turkic, Chagatay Turkic) will be made. While such examinations are made on words, they are sometimes given in order to support the word in examples from Contemporary Turkic Dialects. Finally, the words that we determined to occur only in the works of Harezm Turkic are given as a list in the conclusion part. As can be seen in this list, the words given are made up of derivatives and various connotations of Old Turkic words.

Kharezm Turkic, which developed on the basis of Karakhanid Turkic with the settled life of Oghuz, Kipchak and Kangli tribes in the Kharezm region, which became Turkified both ethnically and politically after the 11th century, but Oghuz, which represents the Southern (or Southwest) branch of Turkish, and Kipchak, which represents the northern branch, in the mentioned region. It is the name given to the mixed language formed by the combination of.

One of the most important features of Kharezm Turkic is that different Turkish tribes come together to form a mixed language in terms of grammar and vocabulary. It is possible to see both Eastern, Oghuz and Kipchak elements in the same work.

In this study, Kazakh will be compared with Kharezm Turkic, which is one of the historical Turkish dialects, in terms of vocabulary. In this study, the reflections of the words seen only

in Kharezm Turkish in Kazakh will be emphasized. The words seen in Kharezm Turkic are not different from the words in the Old Turkish period. In Kharezm Turkic, unlike Old Turkic, the word took new affixes and connotations and formed a new identity for itself. In this respect, such words that appear only in Kharezm Turkish will be compared with the vocabulary of Kazakh. For Kharezm Turkic, works such as *İbn-i Mühennâ Lûgati*, *Husrev ü Şirin*, *Qışaşı'ul-Enbiyâ*, *Nehcü'l-Feradis*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'înü'l-Mürîd* will be used as sources. While only the words in these mentioned works will be emphasized, examples from other Contemporary Turkic Dialects will be given sometimes to support the related word. The purpose of choosing these words is to show the traces of Kharezm Turkic in Kazakh vocabulary.

Nearly a hundred words have passed into Kazakh from the period of Kharezm Turkic. Some selected words have been examined above. As can be seen, most of the words are of Turkic origin. However, these words have been used for the first time since the Kharezm Turkic period. In our study, we tried to give the words used since the Khwarezm Turkish period. The words mentioned are not limited to those reviewed above. Apart from these, there are also words that we have identified; *aruklat-*, *aşuqtur-*, *avçılık*, *azuksuz*, *bar*, *barlık*, *batrul-*, *berklik*, *bıķınlu*, *bıldurğı*, *bilen-*, *biniş-*, *biri*, *biyiçi*, *bozluķ*, *burnaķı*, *burunduķlat-*, *burunlıģ*, *bükrey-*, *büktür-*, *çaķla-*, *çaynam*, *çekle-*, *çıkart-*, *çınır*, *çöker-*, *çürit-*, *emçilik*, *emgeklik*, *emlegçi*, *ëndürül-*, *enege*, *eņsele-*, *érkeklik*, *erklü*, *eskirt-*, *eşikçi*, *eşme*, *ıñırçak*, *ķatı*, *ķavuş-*, *ķayķı*, *ķaynar*, *ķayrıl-*, *ķaytıl-*, *kerik-*, *ķıyuk*, *kökiş*, *ķundaķla-*, *tanag*, *tapa*, *töllüg*, *tutaş-*, *urgu*, *uyatsızlık*, *uyu-*, *üzüm*, *yağmursuz*, *yaķalık*, *yalğuzlan-*, *yalınla-*, *yana-*, *yanaştur-*, *yaņala-*, *yapurğakla-*, *yarış-*, *yaşdaş*, *yazla-*, *yavaşlık*, *yeltür-*, *yēñilt-*, *yigrençek*, *yonguç*, *yorı-*, *yortıçı*, *yöne-*, *yörüş*. As it can be seen, the words were formed in the form of suffixes or connotations of the words in Old Turkic. Today, these words are used in Kazakh vocabulary.